

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 4012/96

בפני:

כבוד הנשיא א' ברק
כבוד השופט מ' חשין
כבוד השופט י' גולדברג

המערערים:

1. בני שחף הובלות והשקעות (1976) בע"מ
2. צבי שחף

נגד

המשיב:

הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
בחיפה מיום 23.4.96 בת.א. 1701/89
שניתן על ידי כבוד השופטת ש' וסרקרוג

תאריך הישיבה:

י"ז באדר תשנ"ח (15.3.98)

בשם המערערים:

עו"ד נדב מונסליזה

בשם המשיב:

עו"ד אליצור פלד

פסק-דין

השופט י' גולדברג:

ההליכים והנסיבות - רקע עובדתי

בערעור זה התגלגל לפתחנו סכסוך רב שנים שתחילתו בשנת 1982 וסיומו מי ישרונו?

מערכת מס' 1 - חברת בני שחף הובלות והשקעות (1976) בע"מ (להלן: "החברה") - היתה לקוחה של המשיב - הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ (להלן: "הבנק"). בזמנים הרלוונטיים שימש מערער מס' 2 - צבי שחף (להלן: "מר שחף") - כמנהלה של החברה. מר שחף, רעייתו וילדיו שימשו כערבים, בערבות מתחדשת, לכל חובותיה של החברה כלפי הבנק (להלן: "הערבים").

משהצטברו בבנק חובות ניכרים לחובת החברה, החל הבנק בהליכי הוצאה לפועל כנגד החברה בלשכת ההוצאה לפועל בחדרה (תיק מס' 3085/82). משכשלו נסיונותיו של הבנק לגבות את החוב המגיע לו, הגיש הבנק לבית המשפט המחוזי בחיפה (ת.א. 944/84) תביעה בסדר דין מקוצר נגד החברה והערבים. בפסק הדין שניתן בתיק זה חויבו הערבים בתשלום כל חובותיה של החברה. בעקבות פסק הדין נפתח תיק הוצאה לפועל נוסף (תיק מס' 4189/85). על פי הוראת בית המשפט אוחד תיק ההוצאה לפועל החדש עם התיק שקדם לו.

כעבור זמן מה, התברר כי פסק הדין שניתן כנגד הערבים (הנתבעים 3-6 - "הערבים"), הינו חסר כל תוקף שכן הליך המצאת ההזמנה לערבים, היה שלא כדין הואיל וחתימותיהם זויפו על ידי פקיד הדואר. בשל כך בוטל פסק הדין שניתן ככל שהתייחס לערבים. במקביל הגישו החברה ומר שחף ערעור לבית המשפט העליון על פסק הדין שניתן נגדם בתיק 944/84 (ע.א. 294/86). בין לבין הגיעו כל הצדדים - הבנק, החברה, מר שחף ויתר הערבים - להסכם פשרה (להלן: "ההסכם") במסגרת ת.א. 944/84, לפיו, ישלמו הערבים סכומים קצובים ומוסכמים לסילוק כל חובותיהם לבנק. באשר לחברה ומר שחף, נקבע בהסכם, כי חיובם הכספי יסולק מבלי שיחויבו לשלם כל סכום כספי. כמו כן הוסכם שפסק הדין שכבר ניתן בתיק - יבוטל. הסכם הפשרה קיבל תוקף של פסק דין ביום 29.6.88.

בתאריך 10.5.88 נתן בית המשפט העליון פסק דין בע"א 294/86. פסק הדין אימץ, למעשה, את הסכם הפשרה שגובש ואושר אחר כך בת"א 944/84. גם פסק דין זה, ניתן על דעת כל הצדדים הנוגעים לענין. עם ביטול פסק הדין בת.א. 944/84, פנו החברה ומר שחף אל הבנק, בדרישה להשיב להם את כל הכספים שהבנק כבר גבה במסגרת הליכי הוצאה לפועל בהם נקט כנגד החברה. הבנק דחה דרישה זו על הסף. בעקבות עמדת הבנק, פנו החברה ומר שחף אל יושב ראש ההוצאה לפועל בבקשה שיוורה לבנק, להחזיר להם את כל הכספים שנגבו מהם, במסגרת תיקי ההוצאה לפועל. בקשה זו נסמכה על סעיף 18 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז 1967 - הקובע:

"(א) בוטל פסק הדין לאחר שביצעו התחיל או הושלם, רשאי ראש ההוצאה לפועל, לפי בקשת החייב, לצוות על החזרת המצב כפי שהיה

לפני הביצוע, ואם שונה פסק הדין רשאי הוא לצוות על תיקון המצב לפי השינוי...".

בתאריך 13.4.89 דחה יושב ראש ההוצאה לפועל את בקשת המערערים ועל החלטה זו השיגו בפני בית המשפט המחוזי בחיפה בדרך של בקשת רשות ערעור אשר נידונה בפני השופט ביין (בר"ע 405/89). ביום 28.8.89 קבע השופט ביין, כי מאחר "שלא רק שפסק הדין בת.א. 944/84 בוטל, אלא גם נדחתה התביעה", מופטרים בכך הערבים כולם וגם החברה, מתשלום הסכום אותו תבע הבנק בת.א. 944/84. אשר על כן הורה השופט ביין ליושב ראש ההוצאה לפועל לבדוק האם תביעת הבנק בת.א. 944/84, היתה "על מלוא סכום החוב שהגיע מהמבקשים (המערערים) למשיב (הבנק) או רק על היתרה לאחר שנוכו מהחוב סכומים שנגבו קודם להגשת התביעה באמצעות מימוש המשכון". היה והתביעה היתה רק ליתרת החוב, אין המערערים זכאים אלא לסכומים שנגבו מהם לאחר הגשת התביעה. מאידך, אם התביעה התייחסה למלוא החיוב הכספי, לרבות סכומים שכבר שולמו, זכאים המערערים גם להחזר הסכומים שנגבו מהם בין לפני הגשת התביעה והן לאחריה. מכל מקום, בכל מקרה שיוחזרו אי אילו חלקים מן הסכומים שכבר נגבו, הרי שיוחזרו רק אותם הכספים, שנגבו מהחברה וממר שחף, אך לא שאר הכספים, אם יש כאלה, שנגבו מכל יתר הערבים.

על החלטה זו של השופט ביין, הגישו המערערים בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון בתיק בר"ע 461/89. בבקשה זו בקשו המערערים לערער על קביעתו של השופט, לפיה, אין הם זכאים להחזר כספים של הערבים, אשר היו מופקדים בתוכניות חסכון של האחרונים והועברו לחברה. כספים אלה נלקחו גם הם על ידי הבנק מחשבונה של החברה. המערערים טענו כי גם כספים אלה צריכים להיות מוחזרים אליהם, אחר שלטענתם, קביעתו של השופט ביין, לפיה, על הבנק להשיב לחברה את כל הכספים שגבה מהם, מכוחו של פסק הדין שבוטל, חלה גם על כספים אלה.

ביום 15.11.89 נדחתה בקשת רשות הערעור של המערערים.

ביום 24.8.93 הורה יושב ראש ההוצאה לפועל לבנק, בעקבות החלטת השופט ביין בר"ע 405/89, להשיב למערערים 1 ו-2 את כל הכספים שגבה מהם במסגרת פסק הדין שבוטל. מאידך, דחה יושב ראש ההוצאה לפועל את בקשתם, ככל שהיא נגעה לכספים של הערבים, אשר הועברו לחברה וממנה אל הבנק. על החלטה זו של היושב ראש ההוצאה לפועל חזרו המערערים והגישו בקשת רשות ערעור (בר"ע 1316/93), על התעלמותו של יושב ראש ההוצאה לפועל מהחלטת השופט ביין, ככל שזו נגעה לתוכניות החסכון של הערבים.

בתאריך 26.1.94 נתנה החלטה בבר"ע 1316/93, המורה ליושב ראש ההוצאה לפועל לשוב ולעניין בטענת המערערים. בחלוף שנה, בתאריך 1.2.95 קיבל יושב ראש ההוצאה לפועל את טענת המערערים, וקבע כי על הבנק להשיב למערערים גם את כספי תוכניות החסכון שבמקורן היו שייכות לערבים. בו ביום הגיש הבנק בקשת רשות ערעור על החלטתו האחרונה של יושב ראש ההוצאה לפועל (בר"ע 252/95). עד למועד מתן פסק הדין בהליך נשוא ערעור זה, טרם נפלה הכרעה בבקשה.

בהליך מקביל בו הוחל עוד ביום 13.11.89 הגיש הבנק לבית המשפט המחוזי בחיפה, תביעה לביטול הסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים (ת.א. 1701/89). פסק הדין בתביעה זו ניתן ביום 23.4.96 ובו נקבע כי הסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים אכן אינו תקף. לסיום נוסף, כי במקביל לכל ההליכים המפורטים לעיל, הגיש הבנק בקשה (בת"ה 210/90), לעכב את הליכי ההוצאה לפועל ככל שאלה נוגעים לכספי המערערים 1 ו-2, אותם גבה הבנק מכוח פסק הדין שבטל, כאשר מכוחו של ביטול זה, נקבע כי עליו להחזירם.

בתאריך 26.4.95 הורה השופט ביין לבנק להחזיר למערערים את כל הכספים שגבה מתוכניות החסכון של הערבים ואולם כספים אלה לא הוחזרו למערערים, לאחר שאלה האחרונים לא הפקידו תמורתם ערבות צד שלישי כנדרש על ידי יושב ראש ההוצאה לפועל. המערערים מצידם הוסיפו והגישו בקשה למחוק על הסף את תביעת הבנק לביטול הסכם הפשרה. בבואם לנמק את בקשתם טענו המערערים כי גם אם יבוטל פסק דינו של בית המשפט המחוזי, המאשר את הסכם הפשרה, הרי שפסק דינו של בית המשפט העליון, שגם הוא מאשר את פסק דין זה (ע"א 294/86), יעמוד בעינו.

הכרעת הערכאה הראשונה

הדיון בבית המשפט המחוזי בחיפה (ת.א. 1701/89) בפני כבוד השופטת וסרקרוג, בתיק נשוא הערעור בפנינו, התמקד בבקשת הבנק להכריז על הסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים כבטל. הסכם זה קיבל, כזכור, תוקף של פסק דין הן בת.א. 944/84 שנדון בבית המשפט המחוזי בחיפה, והן בע"א 294/86, שנדון בבית המשפט העליון.

המערערים (הנתבעים בערכאה הראשונה) טענו בפנינו כי בית המשפט המחוזי לא היה מוסמך כלל לדון בנושא זה, לאחר שבית המשפט העליון נתן תוקף של פסק דין להסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים. למעלה מכל האמור, הוסיפו המשיבים וטענו כי לאחר שכבר אמר השופט ביין את דברו ונתן החלטתו ביחס

להסכם הפשרה אין עוד אחר החלטתו ולא כלום ובית המשפט המחוזי מנוע מלשוב ולשמוע השגות כנגד הסכם זה בניסיון לערער את תוקפו המשפטי.

הדיון העיקרי בפסק דינה של הערכאה הקודמת נסב, איפוא, על טענת מעשה בית דין, אותה העלו המערערים. על פי טענה זו, אחר שניתן להסכם תוקף של פסק דין ובהסתמך על הדרך הפרשנית בה דן ובחר בית המשפט המחוזי (השופט ביין) בר"ע 405/89 לפרש הסכם זה, אין עוד מקום או סמכות לבית משפט זה או אחר לשוב ולהפוך בנושא זה ובהחלטות שכבר ניתנו בו. כאן הפרידה השופטת הנכבדה וחילקה בין דיון משפטי הנסוב על פרשנותו של הסכם הפשרה לבין דיון משפטי הנוגע לעצם התהוותו של ההסכם. השופטת וסרקרוג, סברה כי עמיתה השופט ביין בדונו בהסכם הפשרה לא התייחס אלא לצד הפרשני של ההסכם ולא לעצם התהוותו, מה שמותר פתח לדיון גם לערכאה משפטית אחרת, הערכאה שדנה, כאמור, בת.א. 1701/89.

בסיכומו של דבר דן בית משפט קמא בבקשה לביטול פסק הדין, שאישר את הסכם הפשרה בת.א. 944/84 והחליט לקבלה, תוך שהוא מורה על ביטול הסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים. החלטה זו, ביטלה למעשה גם את שתי ההחלטות אשר נתנו תוקף של פסק דין להסכם. נציין, כי ביטול הסכם הפשרה נגע אך ורק לחברה ולמר שחף, שערערו על משמעותו המעשית של ההסכם. לא כך היו פני הדברים ביחס לערבים שראו את חיוביהם, שעלו מן ההסכם, עין בעין עם הבנק.

טענות הצדדים לפני ערכאת הערעור

הטיעון העיקרי של המערערים בפנינו העלה מחדש את הטענה כי בת.א. 1701/89 שבה הערכאה הקודמת לעסוק בנושאים אשר כבר נגמרו ונחתמו על ידי בית המשפט המחוזי בר"ע 405/89 (כבוד השופט ביין). ברם, אחר שהבנק לא ערער על מסקנותיו של בית המשפט בר"ע 405/89, חלה עליהן הילכת ההשתק, עד שאין באפשרותו של בית משפט אחר לשוב ולדון בהן. המשיבים, לעומת זאת, חזקו את ידי הערכאה קמא בכל ההחלטות אליהן הגיעה.

הדיון

הבעיה המרכזית הניצבת בפנינו בערעור זה, היא האם פסק דינו של השופט ביין, הינו בגדר מעשה בית דין, המקים למערערים טענת השתק עילה או השתק פלוגתא ומאיים בכך את פסק דינה של השופטת וסרקרוג בת.א. 1701/89?

בפסק דינה הממצה התמודדה הערכאה קמא עם שאלה זו והשיבה עליה בשלילה. בהכרעתה קבעה השופטת כי אין בפסק דינו של השופט ביין משום מעשה בית דין, ולפיכך גם לא ניתן להיבנות ממנו בטענת השתק עילה או השתק פלוגתא. לאור קביעתה זו, יכלה הערכאה קמא, לשיטתה, לשוב ולדון במעמדו של ההסכם שנכרת בין הצדדים ואף להגיע למסקנה הפוכה מזו שהגיע השופט ביין בפסק דינו. בהכרעתה, קבעה השופטת כי אין כל תוקף משפטי מחייב להסכם הפשרה, אחר שדעותיהם של הצדדים להסכם לא הושוו בעת חתימתו, עד שהתעורר חשש לטעות, הטעיה ואולי אף תרמית. ובכל אלה יש כדי לערער את תוקפו של ההסכם.

בבואה לבסס קביעתה זו, לפיה פסק דינו של השופט ביין אינו מהווה מעשה בית דין, המונע ממנה לשוב ולדון בטיעון המשפטי שהועלה לפניו כנגד תוקפו של ההסכם, חילקה השופטת בין הדיון בפרשנות ההסכם, בו עסק, לטענתה, השופט ביין, לבין הדיון בעצם כשירות כריתתו של ההסכם, בו לא דן השופט ביין. השופטת סברה כי אינה מנועה מלדון בשאלת תקינותו של שלב כריתת ההסכם ולכן לא ראתה בדיון שהתקיים בפניה משום פלישה לנחלה שכבר כבש לו השופט ביין בפסק דינו.

השאלה העולה לפנינו היא, האמנם עומד לו כוחו של חילוק זה, אותו העלתה השופטת וסרקרוג בפסק דינה? אם התשובה לשאלה זו תהיה חיובית ופסק דינה של השופטת וסרקרוג ישאר על כנו, משמעות הדבר ביטול הסכם הפשרה שבין הצדדים בשל אי גמירות דעת בשלב כריתת החוזה, הנובעת מטעות ואולי אף מהטעיה או תרמית. משמעותה המעשית של החלטה זו היא, שחיובי הצדדים שבים להיות כפי שהיו ונפסקו בדיון, קודם להסכם הפשרה. לעומת זאת, משמעות השארת החלטתו של השופט ביין על כנה, היא מתן תוקף מלא להסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים וממילא גם לכל יתר החיובים ההדדיים הנגזרים מהסכם זה.

דומה כי כדי להשיב על שאלה זו יש צורך לבחון בשני שלבים את הדרך בה הלכה השופטת וסרקרוג. ראשית, יש לבחון האם לחילוק אותו העלתה השופטת, בין פרשנות החוזה, בה עסק השופט ביין, לבין בחינת גמירות דעתם של הצדדים, בשלב כריתת החוזה - בה עסקה השופטת - יש אכן בסיס ממשי בקרקע המציאות. קרקע המציאות אותה אנו נדרשים לבחון בסוגיה זו, נוגעת לתשתית המשפטית עליה נסובה הסוגיה הנדונה ועליה קמו ונפלו ההכרעות המשפטיות השונות, לאורך השנים. קרקע זו מורכבת לא רק מן העקרונות והכללים המשפטיים להם אנו נדרשים במהלך דיון זה, אלא גם מן המסמכים וההסכמים השונים, להם נדרשה כל ערכאה וערכאה במהלך דיוניה. כיוון שמסמכים והסכמים אלה, פרוסים לפנינו כשם שהיו בפני הערכאות שקדמו לנו, אין כל מניעה שנשוב ונהפוך בהם.

אם ימצא אישׁוש בקרקע המציאות לחילוק שהעלתה השופטת וסרקרוג בפסק דינה, נוכל לעבור לשלב השני בו נדרש לבחון את החילוק שהציעה השופטת במישור התיאורטי. כאן יהיה צורך לבחון, האם החילוק שהציעה השופטת, די בו כדי לערער את הטענה סביבה התעמתו הצדדים, הנוגעת לשאלת השתק העילה או השתק הפלוגתא בגין מעשה בית דין. בחינה זו של דברי השופטת, תיעשה מול הכללים והעקרונות המקובלים בנושא זה. מובן הדבר שאם החילוק אותו הציעה השופטת בפסק דינה לא יעבור את השלב הראשון, דהיינו, שלב אישׁושו ועיגונו בקרקע המציאות הנדונה, לא יהיה עוד צורך להעבירו בכור ההיתוך של השלב השני, שענינו כאמור, בחינת השתלבותו במבנה התיאורטי-משפטי של נושא הדיון.

ונפתח בראשון ראשון שמא לאחרון כבר לא נדרש.

נקדים ונאמר, כי לעניות דעתנו, למרות שהחילוק אותו הציעה השופטת יכול לעמוד במבחני השלב השני, שלב הבחינה התאורטית-משפטית, דומה כי חילוק זה אינו עומד על קרקע מוצקה, עת נדרש הוא למבחני השלב הראשון שלב ביסוסו על אדני המציאות.

השופטת קבעה כי לא התקיים מפגש רצונות בית הצדדים בשלב כריתת ההסכם, וממילא, גם לא הושגה גמירות דעת מצידם. כשל זה, מקורו בטעות, הטעיה ואולי אף תרמית מצד אחד הצדדים ודי בכך כדי לפסול את ההסכם. קביעה זו עגנה השופטת במילת המפתח עליה נסובה לכאורה כל התדיינותם של הצדדים. מילה זו, היא "תידחה", הנזכרת בפרוש בהסכם עליו חתומים הצדדים ושאומר כאמור בשתי ערכאות. מחמת חשיבותה של מילה זו, נצטט אותה בהקשרה.

בסעיף 5 להסכם הפשרה, נכתב בזו הלשון:

"הצדדים מסכימים כי פסק הדין שניתן נגד הנתבעים 1 ו-2 בתיק זה יבוטל והתביעה נגד כל הנתבעים תידחה ללא צו להוצאות" (ההדגשה שלי י.ג.).

נוסח דומה לנוסח שבהסכם הפשרה אושר כאמור גם בבית המשפט העליון, שם נקטו הצדדים בזו

הלשון:

"הצדדים מסכימים כי פסק הדין שניתן נגד המערערים בתיק 944/84 יבוטל והתביעה נגד המערערים בתיק הנ"ל תידחה ללא צו להוצאות" (ההדגשה שלי י.ג.).

בבואה לבסס את החיוניות והחידוש שבפסק דינה, ביחס לפסק דינו של השופט ביין, כתבה שופטת

הערכאה קמא בזו הלשון:

"השאלה בפנינו איננה כיצד יש לפרש את המילה "דחיית התביעה", כפי שזו נכתבה בהסכם הפשרה שקיבל תוקף של פסק דין גם בבית המשפט העליון, אלא האם היתה כוונת התקשרות הצדדים, להגיע להסדר אליו הגיעו, לפיו חייב יהיה הבנק להחזיר לנתבעים כספים שהיו בחזקתו של מי מן הנתבעים, לאחר מתן פסק הדין הראשון. למעשה יש להבין את טענת "הטעות" ו/או ה"הטעיה" באופן הבא: השימוש במילה "דחייה" על ידי הנתבעים (מר שחף ואחרים - י.ג.) בכוונה מודעת או בנסיון לנסות ולכלול במונח זה כל אפשרות של הסדר פשרה, לפיו, תחול על הבנק חובת השבה מכוח סעיף 18 לחוק ההוצאה לפועל, מעיד על טעות ו/או הטעיה ו/או תרמית מצד הנתבעים 1 ו-2. ברור זה הוא בגדר תביעה ראשונה שאינה חסומה בשום ממצא אחר. התוצאה היא שאין מניעות לדון בתביעה שבפניו" (עמ' 12 לפסק הדין).

בבואה למקד את טיעוני הצדדים ולהצביע על מוקד המחלוקת קבעה השופטת:

"הבנק גם הוכיח במידה הצריכה לענין אזרחי, כי השימוש במילה "דחייה", נעשה על ידו, על פי דרישת מר שחף, כדי למנוע אפשרות מן הבנק לחזור ולהגיש תביעה חדשה נגדו בגין אותו חוב. מר שחף, לעומת זאת, טוען כי הוא הכחיש כל חוב לבנק ועמד על המינוח "דחייה", כדי שיוכל לקבל כספים של החברה ושלו, ושהיו בחזקת הבנק, חזרה לרשותו. הכחשה כזו אינה עולה מכתבי הטענות שהוגשו מטעמו במסגרת ההליכים שהיו בפניו בתי המשפט" (עמוד 13 לפסק הדין).

השופטת הוסיפה ואמרה:

"מן הראוי ליישם את מרכיבי "הטעות", לאור הנסיבות העובדתיות שפורטו. כפי שהבהרתי קיימת היתה "טעות" במונח זה שהבנק סבר שהסכם הפשרה הוא חיוב כספי נוסף על תוכניות שנפרעו, ואילו הנפרעים עשו שימוש במונח "דחייה", כדי להקים לעצמם זכותם להחזר כספים מהבנק, על אף שבפועל ידעו ו/או היה עליהם לדעת, שהבנק טוען לחיוב כספי גדול, שברובו אף לא הוכחש על ידם. הטעות, כאמור, יכול שתתייחס גם למצב משפטי. שני בעלי הדין, על אף שהיו מיוצגים על ידי עורכי דין נתנו פרוש שונה למונח "דחיית תביעה" הבנק ביקש לראות בכך מחסום אפשרי מפני תביעות משפטיות בעתיד, ואילו הנתבעים ראו בכך, זכות שקמה להם, לתבוע החזר כספים, על פי סעיף 18 לחוק ההוצאה לפועל על אף שידעו או צריכים היו לדעת שלתנאי כזה לא יסכים הבנק" (עמ' 24 לפסק הדין).

השופטת וסרקרוג דנה בשאלת גמירות דעתם של הצדדים, בשלב חתימת ההסכם, והגיעה למסקנה כי אינה מנועה מלדון בשאלה זו, בשל מעשה בית דין, כטענת המערערים. על פי השקפתה של השופטת וסרקרוג, עמיתה השופט ביין דן בפרשנותו של ההסכם כמות שהוא ואילו היא באה להכריע בשאלת גמירות הדעת של הצדדים בזמן כריתתו. בבואה לבסס את טיעונה, לפיו, יש מקום לדון בשאלת גמירות דעתם של הצדדים, שאלה, שאליבא דשופטת וסרקרוג לא נדונה על ידי השופט ביין, נאחזת השופטת במילת "דחייה" המופיעה בהסכם ובה ראתה את סלע המחלוקת שבין הצדדים. לשיטתה, מילה זו הניתנת לפרשנות משפטית לשתי פנים, היא המקור לחילוקי הדעות שנפלו בין הצדדים. מחד טוען הבנק כי אין במילה זו אלא כדי להפסיק כל הליך משפטי כנגד המערערים ולנטרל כל אפשרות לחידוש הליך שכזה בעתיד. לעומת זאת טוענים המערערים, כי המשמעות שיש לייחס למילה זו שונה בתכלית והיא מכוונת להחזרת כל הכספים שגבה הבנק מן המערערים, תוך הסתמכות על פסק הדין כנגדם קודם להסכם. את פרשנותו למילה "דחייה" מבסס הבנק, ככל הנראה, על הליך הדחייה המקובל המעוגן בסדר הדין האזרחי, לפיו דחייתו של הליך משפטי, משמעותה הפסקת ההליך וניטרול כל אפשרות של חידושו בעתיד (ראה סעיף 101 לסדר הדין האזרחי התשמ"ד-1984 - וכן י' זוסמן סדרי הדין האזרחי מהדורה שביעית, 1995, 409, 410).

המערערים לעומת זאת, מבססים את פרשנותם למילה "דחייה" על סעיף 18 לחוק ההוצאה לפועל, לפיו, עם ביטולו של הליך משפטי, יוחזרו כל הכספים שנגבו בהסתמך עליו. וכך לשון סעיף זה:

"בוטל פסק הדין לאחר שביצעו התחיל או הושלם, רשאי ראש ההוצאה לפועל לפי בקשת החייב לצוות על החזרת המצב כפי שהיה לפני הביצוע..."

כאמור תלתה הערכאה קמא את חילוקי הפרשנויות שבין הצדדים במילה "דחייה" המופיעה בהסכם וקבעה כי הפרשנות שמתיימרים המערערים לתת למילה זו, גובלת בטעות, הטעיה ואולי אף מלמדת על תרמית מצידם בשלב כריתת ההסכם.

עיון בהסכם אשר צוטט לעיל מלמד כי בהסכם מופיעות שתי מילים אשר בכוחם לסבול את פרשנויותיהם של שני הצדדים גם יחד. אין לפרשנויות אלה כל צורך להיות מריבות זו עם זו, אחר שלכל אחת מהן הוקצתה בהסכם מילה נפרדת ומיוחדת משלה, למען תוכל להתגדר בה ולא תהא עוד מריבה בינה לבין הפרשנות הנגדית, העוינת אותה.

לצורך הענין נשוב ונצטט את לשונו של הסעיף הרלבנטי בהסכם:

"הצדדים מסכימים כי פסק הדין שניתן נגד המערערים 1 ו-2 בתיק זה יבוטל והתביעה נגד כל הנתבעים תדחה ללא צו להוצאות" (ההדגשות שלי.י.ג.).

בלשון הסעיף מופיעות שתי המילים החשובות לענייננו. האחת, מילת ביטול (פסק הדין) והשניה, מילת דחייה (של התביעה). שתי מילים אלה מכילות כל אחת בנפרד את הפרשנויות השונות להן חותרים הצדדים. מילת ביטול המתייחסת לביטולו של פסק הדין שכבר ניתן כנגד המערערים בת.א. 944/84, יש בה כדי להחיל את הפרשנות לה חותרים המערערים, פרשנות הזזה להוראה מפורשת של סעיף 18 לחוק ההוצאה לפועל לפיה עם ביטולו של פסק דין יוחזר המצב לכפי שהיה קודם לפסק הדין, וממילא יוחזרו כל הכספים שנגבו בהסתמך על פסק הדין. מילת דחייה, לעומת זאת, הנזכרת גם היא בנפרד באותו סעיף של ההסכם מכילה בתוכה את הפרשנות לה חותר הבנק לפיו ינטרל ההליך המשפטי הנוכחי ולא יחודש עוד.

מתוך כך עולה כי שתי הפרשנויות להן חותרים הצדדים יכולות לדור בכפיפה אחת בהסכם בלי שתיווצר סתירה כל שהיא ביניהן או שיתעורר חשש לטעות, הטעיה או תרמית מצד אחד הצדדים. לאור הדברים האמורים אין עוד מקום להעלות ספק בדבר גמירות דעתם של הצדדים בשלב כריתת ההסכם, אחר ששתי הפרשנויות להן הם טוענים, יכולות בהחלט לדור בכפיפה אחת זו עם זו. אשר על כן אין עוד מקום לבית המשפט לעיין בנושא זה הנוגע לגמירות דעתם של הצדדים בשלב כריתת ההסכם, לאחר שביררנו כי ההסכם נהיר וכל שיבוש או טעות פרשנית של הצדדים, אם כלל ישנה כזו, יתכן והיא מנת חלקם של מנסחי ההסכם. כל שנותר לבית המשפט לעשות בהסכם זה הוא להוציא לאור ולאשר את פרשנותם הראויה של המילים הברורות והמפורשות שבו, כפי שאכן עשה השופט ביין בפסק הדין.

אין ספק כי השופט ביין היה מודע להבחנה זו, אם כי לא דקדק בה במידה מספקת ולא איזכר אותה בפסק דינו או באקראי וללא הדגשה יתרה. מבחינת שלביו הטורמיים של המשפט שהתנהל בפני השופט ביין בתיק 405/89 ומטענות הצדדים בשלבים אלה, עולה חילוק זה במפורש ללא כל כחל ושרק. עם זאת בהליכים שניהלו הצדדים בפני השופט וסרקרוג לא הודגשה טענה זו דיה ויתכן שבשל כך ובשל הבלעת טענה זו בפסק דינו של השופט ביין, פסקה השופט וסרקרוג כפי שפסקה.

לפיכך נמצא כי החילוק העלתה השופט וסרקרוג בין הפלוגתא בה היא דנה והכריעה בפסק דינה, לזו שנדונה והוכרעה בפסק דינו של השופט ביין אין לו על מה שיסמוך. ממילא יוצא, שכל שהיה טעון בחינה משפטית בהסכם, אינו אלא פרשנותו של ההסכם כפי שנעשה בפסק דינו של השופט ביין. נמצאנו למדים כי

השיקולים ששקלה השופטת וסרקרוג בפסק דינה מהווים, במקרה הטוב, חזרה על השיקולים ששקל השופט בין בפסק דינו, מה שמנועה היתה השופטת מלעשות בשל מעשה בית דין.

בסיכום הדברים דעתנו היא כי דין הערעור להתקבל. בטל פסק דינה של הערכאה קמא בת.א. 1701/89 על תוצאותיו בסעיף 32 לו. פסקי הדין שאישרו את הסכם הפשרה בת.א. 944/84 בבית המשפט המחוזי ובע.א. 294/86 בבית המשפט העליון, נשארים על כנם ועימם נשארת על כנה החלטת השופט ביין בבר"ע 405/89 של בית משפט קמא.

המשיב ישא בהוצאות המערערים בסך 25,000.- ש"ח.

ש ו פ ט

השופט מ' חשין:

אלו היו העובדות בפרשת Marriot v. Hampton (1797) 7 T.R. 269, 101 ER. 969: ראובן הגיש תביעה לתשלום תמורתם של טובין שמכר לשמעון, ואשר שמעון, הנתבע, לא שילם עבורם, לטענתו. לאמיתם של דברים שילם שמעון עבור אותם טובין, אלא שהקבלה שאישרה את דבר התשלום נעלמה. משלא נמצאה לו כל דרך אחרת להוכיח את מעשה התשלום, לא יכול היה שמעון להתגונן בפני התביעה. שמעון נאלץ איפוא לשלם לראובן את שנתבע לשלם. לימים, משנמצאה לו הקבלה הנכספת, הגיש שמעון את תביעתו הנוכחית להשבת הכסף ששילם לראובן. לטענתו של שמעון, יעשה ראובן עושר ולא במשפט אם יותן לו להמשיך ולהחזיק בכסף שזכה בו (ובשמה של התביעה אותה עת: money had and received), ועל כן - כך הוסיף וטען - שומה עליו, על בית-המשפט, להורות את ראובן כי יחזיר את הכסף ששולם לו. בית-המשפט דחה את תביעתו של שמעון, ואמר זקן השופטים הלורד קניון (Lord Kenyon, Ch. J.):

"אני חושש מתקדים מעין-זה. לו ניתן היה לשמוע לתביעה שלפנינו, לא אדע איזו עילת תביעה תבוא אי-פעם אל מנוחתה. לאחר זכיה בהליך משפטי חייב שיבוא קץ להתדיינות, שכן אחרת לא יהא ביטחון לאיזה אדם שהוא."

התביעה נדחתה ושמעון נפטר לביתו במפח-נפש.

2. אינטרס הציבור הוא שהתדיינות תסתיימה; ובלשון הרומיים העתיקים: *Interest reipublicae ut sit finis litium*: אינטרס המדינה הוא שיהא סוף להתדיינות. כל יום נושא עימו את צרותיו-שלו, והתדיינות חוזרת ונשנית בעניין של צרות ותיקות תמנע מתן פיתרון לצרות חדשות. על כגון זה ניתן להסב מאמר חכמים (שענינו היה טוב): וישן מפני חדש תוציאו. זה אינטרס הציבור. בצידו של זה יבוא אינטרס הפרט, והוא: שלא נטיל על אדם כי יכתת רגליו לבית-המשפט שוב-ושוב באותו ענין עצמו ואף לאחר מתן פסק-דין. ראו עוד דבריה הנכוחים של פרופסור נינה זלצמן בסיפורה החשוב מעשה-בית-דין בהליך אזרחי (אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"א 1991-), 12 ואילך.

3. ניתנת אמת להיאמר: הידרשות זו לדוקטרינה של מעשה-בית-דין - אם תרצו: לדוקטרינה של סופיות הדיון (דוקטרינת ה- *functus officio*) - יכולה לעיתים שתביאנו לזוע באי-נחת על מושבנו. הנה-הוא המעשה במריוט ובהמפטון, שמריוט שילם שתי פעמים עבור אותה עיסקה ומשפט המדינה מסרב להעניק לו סעד. הראוי כי כך יהא? אכן, חוש הצדק הטמון בנו - בכל איש-ואיש - משמיע קול מחאה, ומתקשים אנו להשתיקו. סקירה חטופה תלמדנו כי בת-דוד לדוקטרינה זו היא דוקטרינת ההתיישנות, ובצידן של השתיים יעמדו דוקטרינות וכללים אחרים במשפט, דוקטרינות וכללים שנועדו, כל אחד מהם בתחומו, לשלול אחריות, לצמצם אחריות או לסכור פיו של מתדיין מטעון כי יריבו-בדין חייב כלפיו, והכל מטעמים שאינם נוגעים לחילוקי-הדעות המהותיים בין בעלי-הדין.

4. "עשות משפט" כדבר הנביא (מיכה ו' ח') פירושו עשות צדק, ומה לנו צדק נקי ומטוהר מסיגים מן הדוקטרינה של עשיית עושר ולא במשפט? והנה מביאים אנו את אלת-הצדק לכוף ראשה לפני אל-היעילות. אמנם כן: גם הדוקטרינה של מעשה-בית-דין אומרת לעשות משפט צדק, אך נדרשים אנו למסע-שיכנועים ארוך ומתיש כדי להבין - ולהצדיק - הכנעתו של הצדק המזוכך בפני אותו צדק שדוקטרינת מעשה-בית-דין נושאת בכנפיה. מקובל עלינו, כי בית-משפט אמור להדריך עצמו על-פי הנוסחה של "*just and convenient*" - גם צדק גם יעילות - אלא שהצדק אמור לבוא תחילה, קודם היעילות, והיעילות מקומה אחר הצדק. והנה הופכים אנו את היוצרות: עיקר הצדק נדחק מפני הדוקטרינה שיוצרה, בעיקרה, על אובני-היעילות. כיצד כך? התשובה האחת לקושיה היא, ש"כל אורגניזם חייב להיות מאורגן בעצמו לפני שיוכל לארגן את סביבתו" (דברי פרופסור אביגדור לבונטין המובאים בע"א 6821/93, רע"א 1908/94, 3363 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי, פ"ד מט(4) 221, 530; ראו עוד, שם: 531 ואילך). התעלמות מן הכלל של מעשה-בית-דין עלולה היתה להביא לקריסת המערכת כולה, וכך לא היה איש זוכה ובצדק. על מערכת מעין זו ניתן היה להפטיר בעצב: ומה הועילו חכמים בתקנתם?

5. השופט ביין פירש בדרך מסויימת את מסכת היחסים בין בעלי-הדין, ואילו השופטת וסרקרוג פירשה אותה מסכת יחסים בדרך אחרת. בבואה להחליט בחילוקי-הדעות בין בעלי-הדין, היתה השופטת וסרקרוג ערה, כמובן, למעשה-בית-דין שהחלטת השופט ביין הציבה לפניה; ובנסותה להיחלץ ממלתעותיה של טענת מעשה-בית-דין, עשתה מאמצים - מאמצים ראויים לשבח, יש לומר - לשכנענו על-שום-מה-ולמה אין הדוקטרינה כופה עצמה עלינו. כשאני לעצמי, נוטה אני לפירוש שהשופטת וסרקרוג נתנה ליחסי בעלי-הדין ביניהם-לבין-עצמם, ולו אני תחת בית-המשפט המחוזי הייתי סובר כמותה. בה-בעת, לא אוכל להסכים לנסיגה לחמוק מן הדוקטרינה של מעשה-בית-דין. אין ספק בדעתי כי החלטת השופט ביין הקימה מחסום של מעשה-בית-דין, ומחסום זה אין אנו רשאים לעבור דרכו.

6. ולבסוף: עיון בהליכים שבעלי-הדין סיבכו ונסתבכו בהם - ניתן למנות, בנקל, כחמישה-עשר הליכים במספר - עשוי ללמד כף זכות על העיקרון של מעשה-בית-דין. מי שלא ידע כיצד נוצר הקשר הגורדי; מי שלא למד כיצד ניתן לסבך דברים עד ללא-תקנה; יקרא את החלק הראשון בפסק-דינו של חברי השופט גולדברג; יקרא ויידע כיצד יוצרים את הקשר, יקרא וילמד מה דרך ילך בה אדם ויסבך דברים עד ללא-תקנה. אכן, נאלצים אנו להודות כי טובה רבה טמונה בו בחסם של מעשה-בית-דין, שלולא מוראה של דוקטרינה איש את רעהו רדפו במעגל אין-סופי. על דרך זה אפשר היינו נדרשים כיום למשפטו של אדם הראשון.

אני מסכים לפסק-דינו של חברי השופט גולדברג, ודבריי לא נועדו אלא לקישוט.

ש ו פ ט

הנשיא א' ברק:

אני מסכים לפסקי הדין של חברי, השופטים י' גולדברג ומ' חשין.

ה נ ש י א

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט י' גולדברג.

ניתן היום, י"ט באדר התשנ"ט (7.3.99).

שופט

שופט

הנשיא

העתק מתאים למקור
שמריהו כהן - מזכיר ראשי
אמ/R03.96040120